

પ્રાયોગિક શિક્ષણ અંગે બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓનો અભ્યાસ

ડૉ. હેતલ જે. પટેલ

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, શ્રી એસ. આર. પટેલ બી.એડ. કોલેજ, અણીતા (કીમ)

Email - hetaljigneshpatel2100@gmail.com

સારાંશ: કેળવણી એટલે રાષ્ટ્રની શક્તિ અને સિદ્ધિ. રાષ્ટ્રનું ભાવિ તેની કેળવણીની આવતીકાલ ઉપર અવલંબે છે અને કેળવણીનું ભાવિ તેના શિક્ષકો તેની ક્ષમતા, સુઝ-સમજ અને સજજતા પર નિર્ભર છે. આથી જ શિક્ષણ ક્ષેત્રમાં શિક્ષકો શ્રેષ્ઠતમ અને વિશેષ ભૂમિકા અદા કરવાની જવાબદારી ઉઠાવવી રહે છે. એમાં બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓની મહત્વની ભૂમિકા હોઈ છે. પ્રસ્તુત સંશોધનનો હેતુ પ્રાયોગિક શિક્ષણ અંગે બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓનો અભ્યાસ કરવાનો હતો. આ સંશોધનમાં ૧૬૦ પ્રશિક્ષણાર્થીઓનો નમૂનો પસંદ કર્યો હતો. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આ સંશોધનમાં ઉપકરણ તરીકે સ્વરચિત ત્રિભિંદુ આધારિત અભિપ્રાયાવલિ અને મુક્ત જવાબી પ્રશ્નાવલિની રચના કરી હતી. માહિતીના પૃથક્કરણ માટે અભિપ્રાયાવલિનું કાઠવર્ગની ગણતરી અને મુક્ત જવાબી પ્રશ્નાવલિનું ગુણાત્મક વિશ્લેષણ કરી તારણો તારવવામાં આવ્યા હતા.

આવીરૂપ શબ્દો : પ્રાયોગિક શિક્ષણ, કેળવણી, ઇન્ટર્નશિપ, માઈક્રોપાઠ.

1. પ્રસ્તાવના :

બાળ વિકાસના શ્રેષ્ઠ તબક્કામાં શિક્ષણ એક ભૂમિકા ભજવી છે. માટે સ્વભાવિક રીતે જ સમાજ અને રાષ્ટ્ર શિક્ષક પાસે અપેક્ષા રાખે છે. કોઈપણ દેશની પ્રગતિ તેની શિક્ષણ વ્યવસ્થા અને શિક્ષકોની સજજતા પર આધારિત છે. બી.એડ. કોલેજોના પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભવિષ્યના શિક્ષકો છે. અસરકારક વર્ગખંડ શિક્ષણ માટે બી.એડ.ની તાલીમમાં પ્રાયોગિક શિક્ષણ ખૂબ જ મહત્વ ધરાવે છે.

બી.એડ. તાલીમ દરમિયાન થીયરી અને સહ અભ્યાસિક પ્રવૃત્તિ સિવાય પણ ઘણું બધું પ્રાયોગિક શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. જેમ કે, વિવિધ પ્રકારના પાઠો, EPC 1,2,3,4, ક્ષેત્રકાર્ય, ઇન્ટર્નશિપ વગેરે. અહીં પ્રાયોગિક શિક્ષણ એટલે વિવિધ પ્રકારનાં પાઠો, EPC 1,2,3,4, ક્ષેત્રકાર્ય, અને ઇન્ટર્નશિપને પ્રાયોગિક શિક્ષણ તરીકે સ્વીકારેલ છે.

પ્રાયોગિક પાઠ

પ્રાયોગિક પાઠ એ બી.એડ.ના અભ્યાસક્રમનો એક ભાગ છે. જેનો મુખ્ય આશય પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં અધ્યાપન કૌશલ્યોનો વિકાસ કરવાનો છે. પ્રાયોગિક પાઠ દ્વારા પ્રશિક્ષણાર્થીઓ એક કુશળ શિક્ષક તરીકે સજજતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેમજ અધ્યાપનની વિવિધ પ્રયુક્તિઓથી માહિતગાર થાય છે. આ પાઠો આપવાથી તેમનામાં શું પરિવર્તન આવ્યું એ જાણવું જરૂરી છે.

EPC 1,2,3,4

EPC એટલે Enhancing Professional Capacities. EPC 1,2,3,4 અંતર્ગત જુદીજુદી પ્રવૃત્તિ કરવાની હોય છે. EPC - 1માં પાઠનું વાચન અને ચિંતન, EPC- 2માં નાટક અને કળા દ્વારા શિક્ષણ, EPC - 3માં Critical Understanding of ICT, EPC - 4માં સ્વની સમજ. આ પ્રવૃત્તિ તેમને કેટલી ઉપયોગી છે? એ જાણવા માટે આ સંશોધન કરવામાં આવ્યું.

ક્ષેત્રકાર્ય

ક્ષેત્રકાર્યમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓને ક્ષેત્રમાં જઈને માહિતી મેળવવાની હોઈ છે. તો એ દરમિયાન તેમને કેવો અનુભવ થયો ? એ જાણવું જરૂરી છે.

2. ઇન્ટર્નશિપ :

બી.એડ.માં ઇન્ટર્નશિપ ૭ – ૮ અઠવાડિયા એમ ૧૫ અઠવાડિયાની હોઈ છે. પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ ઇન્ટર્નશિપમાં ઘણા કાર્ય કરવાના હોઈ છે. આ કાર્યથી તેમને શું અનુભવ મળ્યો? એ જાણવું જરૂરી બની રહ્યું છે.

બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માટે તાલીમ દરમિયાન તેમના પ્રાયોગિક શિક્ષણ અંગેના અભિપ્રાયો જાણવા જરૂરી બની રહ્યાં છે. તેમજ બી.એડ.માં જે પ્રાયોગિક શિક્ષણ કરાવવામાં આવે છે તેમાંથી તેમને શું લાભ અને ગેરલાભ થાય છે? એ જાણવા માટે પ્રસ્તુત સંશોધન હાથ ધરવામાં આવ્યું.

3. સમસ્યાકથન : પ્રસ્તુત સંશોધનની સમસ્યાકથન નીચે મુજબ છે.

“પ્રાયોગિક શિક્ષણ અંગે બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓનો અભ્યાસ.”

4. સંશોધનનો હેતુ :

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ નીચે મુજબ હતાં.

- 1) પ્રાયોગિક શિક્ષણ અંગે બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓનો અભ્યાસ કરવો.
- 2) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પ્રાયોગિક પાઠ અંગે અભિપ્રાયો મેળવવા.
- 3) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના EPC 1,2,3,4 અંગે અભિપ્રાયો મેળવવા.
- 4) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના ક્ષેત્રકાર્ય અંગે અભિપ્રાયો મેળવવા.
- 5) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના ઇન્ટર્નશિપ અંગે અભિપ્રાયો મેળવવા.
- 6) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓનું મુક્ત જવાબી પ્રશ્નોનું ગુણાત્મક પૃથક્કરણ કરી તારણો પ્રાપ્ત કરવા.

5. સંશોધનના પ્રશ્નો :

પ્રસ્તુત સંશોધનના પ્રશ્નો નીચે મુજબ હતાં.

- 1) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પ્રાયોગિક પાઠ અંગે અભિપ્રાયો કેવા છે?
- 2) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના EPC 1,2,3,4 અંગે અભિપ્રાયો કેવા છે?
- 3) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના ક્ષેત્રકાર્ય અંગે અભિપ્રાયો કેવા છે?
- 4) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના ઇન્ટર્નશિપ અંગે અભિપ્રાયો કેવા છે?
- 5) બી.એડ.ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓના મુક્ત જવાબો કેવા છે?

6. સંશોધનનું મહત્વ :

પ્રસ્તુત સંશોધનનું મહત્વ નીચે મુજબ છે.

- 1) પ્રસ્તુત સંશોધનથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિવિધ પ્રકારના પાઠો, EPC 1,2,3,4, ક્ષેત્રકાર્ય, ઇન્ટર્નેશિપ વગેરે અંગે અભિપ્રાયો જાણી શકાશે.
- 2) શૈક્ષણિક તાલીમી સંસ્થા બી.એડ. કોલેજોને પ્રશિક્ષણાર્થીઓના પ્રાયોગિક શિક્ષણ અંગે લાભ અને ગેરલાભ વિશેના એમના વિચારો જાણી શકાશે.
- 3) સરકારશ્રીના શૈક્ષણિક સુધારણા અને શિક્ષણમાં નવી પદ્ધતિને અમલમાં મુકવા માટે પ્રસ્તુત સંશોધનોના તારણો ઉપયોગી થઈ શકશે.

7. સંશોધનનું સીમાંકન :

પ્રસ્તુત સંશોધનનું સીમાંકન નીચે મુજબ હતું.

- 1) પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી સંલગ્ન બી.એડ. કોલેજો પુરતું જ સીમિત રાખવામાં આવેલ હતું.
- 2) પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સુરત જિલ્લાની ૦૪ બી.એડ. કોલેજના સેમ.-૩ના પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પૂરતું જ સીમિત રાખવામાં આવેલ હતું.
- 3) પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઉપકરણ તરીકે સ્વ રચિત અભિપ્રાયાવલિ અને મુક્ત જવાબી પ્રશ્નાવલિનીનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.
- 4) પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રાયોગિક શિક્ષણ અંતર્ગત વિવિધ પ્રકારનાં પાઠો, EPC 1,2,3,4, ક્ષેત્રકાર્ય અને ઇન્ટર્નેશિપ પૂરતું જ સીમિત રાખવામાં આવેલ હતું.

8. સંશોધનનું વ્યાપવિશ્વ અને નમૂના પસંદગી :

વ્યાપવિશ્વ :

કોઈપણ અભ્યાસનો હેતુ સંશોધનનાં એવાં પરિણામો શોધી કાઢવાનો હોય છે જે ચોક્કસ વ્યાપવિશ્વને લાગુ પાડી શકાય. પરંતુ વ્યાપવિશ્વનાં લક્ષણોમાં સ્થળ, સમય અને કક્ષા પ્રમાણે ફેરફારો થતા હોય છે. આથી વ્યાપવિશ્વને સીમિત કરવાનું જરૂરી બને છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વી.એન.એસ.જી.યુ. સંલગ્ન તમામ બી.એડ. કોલેજના તમામ પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંશોધનનું વ્યાપવિશ્વ બને છે.

નમૂના પસંદગી :

નમૂનો એટલે વ્યાપવિશ્વમાંથી પ્રયોગ માટે પસંદ કરેલ પાત્રની પસંદગીનો આધાર મેળવવા ધારેલ પરિણામની ચોક્કસાઈ, માહિતી પૃથક્કરણની પદ્ધતિ તથા અભ્યાસની પદ્ધતિ પર છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સુરત જિલ્લાની ૦૪ બી.એડ. કોલેજના સેમ -૩ના ૧૬૦ પ્રશિક્ષણાર્થીઓનો સાનુકૂળ નમૂના પસંદગીની પદ્ધતિ મુજબ પસંદ કરવામાં આવેલ હતા. જેમાં ૧. શ્રી એસ. આર. પટેલ બી.એડ. કોલેજ, અણીતા કીમ. ૨. શ્રી મહાવીર વિદ્યામંદિર ટ્રસ્ટ બીએડ કોલેજ, પાંડેસરા. ૩. શ્રી સર્વોદય શિક્ષણ મંડળ સંચાલિત બી.એડ.

કોલેજ, સુરત. ડ. વિવેકાનંદ કોલેજ ફોર બી.એડ. જહાંગીર પુરા, સુરત. એમ ૦૪ કોલેજોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

9. સંશોધન પદ્ધતિ :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓનો અભિપ્રાય મેળવવાનો હોવાથી સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ હતો.

ઉપકરણની રચના :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સ્વ-રચિત ત્રિભિંદુ આધારિત અભિપ્રાયાવલિનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ હતો. તેમજ મુક્ત જવાબી પ્રશ્નાવલિની રચના કરવામાં આવી હતી.

માહિતીનું એકત્રીકરણ:

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માહિતી મેળવવા માટે સૌ પ્રથમ કોલેજના આચાર્યની પૂર્વમંજૂરી લઈ ગૂગલ ફોમ દ્વારા પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પાસે અભિપ્રાયો મેળવવામાં આવેલ હતા.

માહિતીનું પૃથક્કરણ :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અભિપ્રાયાવલિ દ્વારા મળેલ માહિતીનું પૃથક્કરણ કાઈવર્ગ દ્વારા કરવામાં આવેલ હતું અને મુક્ત જવાબી પ્રશ્નાવલિનું ગુણાત્મક વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું હતું.

10. તારણો :

પ્રસ્તુત સંશોધનનાં તારણો નીચે મુજબ છે.

➤ અભિપ્રાયાવલિ પર મળેલા તારણો -

1. માઈક્રોપાઠ દ્વારા ચોક્કસ કૌશલ્ય હસ્તગત થાય છે.
2. પ્રશ્નોનો ઊંડાણ કૌશલ્ય દ્વારા વિવિધ પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવાનો કૌશલ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.
3. પ્રતિપૂષ્ટિ કૌશલ્ય દ્વારા વિવિધ પ્રતિપૂષ્ટિનો ઉપયોગ કરવાનો મુશ્કેલ લાગતો નથી.
4. ઉદાહરણ અને ઉદ્દીપન કૌશલ્ય દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરાવી શકાય છે.
5. છુટા પાઠ દ્વારા અધ્યાપન કાર્યના હેતુ સિદ્ધ થાય છે અને આત્મવિશ્વાસમાં વધારો થાય છે તેમજ વિદ્યાર્થીઓનું મૂલ્યાંકન અસરકારક રીતે થાય છે.
6. એકમ પાઠ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં વર્તનમાં પરિવર્તન લાવી શકાય છે અને વિદ્યાર્થીઓના નિદાન ઉપચારની તક પણ મળે છે.
7. EPC-1 કરવાથી વાંચન ક્ષમતાનો વિકાસ થાય છે અને ભાષા પર પ્રભુત્વ મેળવી શકાય છે.
8. EPC- 2 થી નાટક અને કળા પ્રત્યે અભિરૂચિ કેળવી શકાય છે. વિવિધ ઉત્સવોમાં નૃત્ય સંગીત ચિત્રકામ વિશે જાણકારી મેળવી શકાય છે.
9. EPC 3 કરવાથી અધ્યયન-અધ્યાપન ક્ષેત્રે ICTના ઉપયોગની સમજ કેળવાય છે. MS Word, Excel, PPT બનાવતા શીખી શકાય છે.
10. EPC 4 સ્વની સમજ દ્વારા પ્રત્યાયન કૌશલ્ય વિકસે છે, સ્વનો વિકાસ થાય છે અને વ્યક્તિત્વના વિકાસમાં વ્યક્તિત્વ મદદરૂપ બને છે.
11. ક્ષેત્રકાર્યમાં વિવિધ ક્ષેત્રમાં જવાની માહિતી મેળવવી સરળ નથી.

12. ક્ષેત્ર કાર્ય કરવામાં આંકડાશાસ્ત્રીય ગણતરી અઘરી લાગતી નથી.

13. ઇન્ટર્નશિપના પાઠોની સંખ્યા વધુ લાગતી નથી.

14. ઇન્ટર્નશિપનો સમયગાળો યોગ્ય જણાય છે.

15. ઇન્ટર્નશિપ દરમિયાન વહીવટી કાર્યની માહિતી મળે છે અને સંસ્કૃતિક કાર્યક્રમનું આયોજનથી આત્મવિશ્વાસમાં વધારો થાય છે.

16. ઇન્ટર્નશિપ દરમિયાન વિવિધ બિન શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ કરવાનો પણ અનુભવ મળે છે.

➤ મુક્ત જવાબી પ્રશ્નાવલિ પર મળેલ તારણ –

1. EPC કરવાથી થી થતાં લાભો અને ગેરલાભો જણાવો.

➤ EPC કરવાથી થતાં લાભો-

1. વિચાર શક્તિ, કલ્પના શક્તિ, વ્યક્તિત્વ વિકાસ, વ્યવસાયિક ક્ષમતાઓનો વિકાસ, સ્વનો વિકાસ, કળાનો, સર્જનાત્મકતા, પ્રત્યાયન કૌશલ્ય અને બુદ્ધિનો વિકાસ તેમજ આત્મવિશ્વાસ કેળવાય છે.

2. EPC કરવાથી એમને અજાણ બાબતો પણ જાણવા મળી અને અને કારણે એમને સારો અનુભવ થયો. લાઈબ્રેરીનો લાભ મેળવી શકાય છે. નવી નવી માહિતી એકત્રિત કરવામાં મદદરૂપ થાય છે.

3. ICTનો ઉપયોગ કરતા શીખી શકાય છે. Ms. Word, Ms. Excel, PPT અને Google form બનાવતા શીખાય.

4. EPC કરવાથી વાંચન અને લેખન કાર્ય માં મદદ મળે. SWOT વિશ્લેષણ કરતા પોતાનાથી વધુ માહિતગાર થઈ શકાય છે. ડાયરી લેખન દ્વારા પોતાનામાં નિયમિતતા આવે. અક્ષરમાં સુધારો થાય છે. લખવાની પ્રેક્ટિસ પણ થાય છે.

5. EPC કરવાથી લેખનકળા, નૃત્યકળા, ચિત્રકળા ગુણોનો વિકાસ થાય છે, તેમજ આંતરિક શક્તિ ખીલે છે.

6. પોતાના વિષે માહિતી શોધીને પોતાનામાં રહેલી ખામીઓ અને ખુબીઓને જાણી શકાય છે. અને સ્વનું મૂલ્યાંકન કરી શકીએ છીએ. ભવિષ્યમાં શિક્ષક બનવા માટે યોગ્ય દિશા સૂચન મળે છે.

➤ EPC કરવાથી થતાં ગેરલાભો –

1. વધુ સમયની જરૂર પડે છે. વધુ માહિતી ભેગી કરવા માટે વધારાના સંદર્ભની જરૂર પડે છે. માહિતી એકત્રીકરણમાં મુશ્કેલીઓ અનુભવાય છે. માહિતી સહેલાઈથી મળી રહેતી નથી. જાણકારી અધુરી મળે છે.

2. ઇન્ટરનેટ ઉપરથી કોપી પેસ્ટ કરાય છે.

3. સમયનો બગાડ પણ થાય. વિવિધ ખર્ચાઓ પણ થાય છે

4. વધારે ઊંડાણપૂર્વક લખવામાં સમય આયોજન ખોરવાય છે.

5. કઠિન માહિતી પ્રાપ્ત ન થાય. લખવાનું ખૂબ વધારે હોય છે

6. EPC જો એક વર્ષમાં એક વખત હોય તો તેના પર વધુ ધ્યાન આપી શકાય છે પરંતુ બધા જ સેમેસ્ટરમાં EPC એટલે એ માત્ર માર્ક માટે જ કરતા હોય છે.

૨. ઇન્ટર્નશિપ કરવાથી થતાં લાભ અને ગેરલાભ જણાવો.

ઇન્ટર્નશિપ કરવાથી થતાં લાભ -

1. કાર્ય કે શિક્ષણ કાર્ય કરાવવામાં આત્મવિશ્વાસ વધે છે. એક શિક્ષકની શું ફરજ હોય એની માહિતી મળી. શાળાનો વર્ગમાં અને વિદ્યાર્થીઓ સાથેનો અનુભવ પ્રાપ્ત થાય છે.

2. શાળામાં થતી શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ, શિસ્ત, નિયમો, જવાબદારી અને એ સિવાય ઘણી કામગીરી શીખવા મળે છે. સમયસર અભ્યાસ પૂર્ણ કરવાની સમજ મળે. શાળા વચ્ચે ચાલતી કામગીરી ની સમજ પડે છે.
3. બાળકો સાથે કેવો વ્યવહાર કરવો અને તેમને કેવી રીતે શીખવવું અને કલાસરૂમ નિયંત્રણ કરતાં શીખ્યા. પરીક્ષાનું પેપર કેવી રીતે કાડવું તે જાણ મળી. પરીક્ષા કેવી રીતે લેવાય વગેરે. શિક્ષણકાર્ય સિવાય અન્ય બાબતો શીખવા મળે.
4. સર્જનાત્મકતા કૌશલ્ય વિકસે, સ્વનો વિકાસ થાય, ભાષાપ્રભુત્વ, નવી નવી પ્રવૃત્તિઓનો જાણકાર, એક સારા શિક્ષક બનવા માટેની તક મળી આવે છે. બોલવાની ક્ષમતા વધે છે. વિવિધ શિક્ષણની રીત વિશે જાણકારી મળી.
5. વિવિધ પ્રકારના પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વિદ્યાર્થીમાં રહેલા કળાનો વિકાસ કરી શકાય અને મનોરંજન પણ કરી શકાય છે. તેમજ જવાબદારીનો અહેસાસ કરાવે છે.

➤ ઇન્ટર્નશિપ કરવાથી થતાં ગેરલાભો -

1. પાઠ આયોજન બનાવવા માટે સમય ખૂટે છે.
2. ઇન્ટર્નશિપ દરમિયાન શાળામાં બધી સ્પર્ધા માટેની પરવાનગી મળતી નથી. વહીવટી કાર્યોની માહિતી ન મળે.
3. અમુક વાર કોલેજ કાર્ય અને શાળાનો કાર્ય બોજ વધી જાય છે. અમુક વાર માનસિક તાણનો અનુભવ થાય. અમુક વાર શાળામાં અન્ય કામો પણ કરાવવામાં આવે છે.
4. કેટલાક પ્રશિક્ષણાર્થીઓને ઇન્ટર્નશિપનો કાર્યકાળ ઘણો લાંબો લાગે છે.

3. ક્ષેત્રકાર્ય કરવાથી થતાં લાભો અને ગેરલાભો જણાવો.

➤ ક્ષેત્રકાર્ય કરવાથી થતાં લાભો-

1. ક્ષેત્રકાર્યમાં જે વિષયમાં ઘણી માહિતી જાણવા પણ મળે છે અને ઘણું એવું શીખવા પણ મળે છે.
2. ક્ષેત્રકાર્ય કરવાથી ક્ષેત્રમાં જઈ કેવી રીતે કાર્ય કરવું, માહિતી કેવી રીતે સંગ્રહ કરવી અને વિવિધ ક્ષેત્રની મુલાકાત મેળવી શકાય છે. મળેલ વિષયમાં ઊંડું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.
3. વિષય અનુસાર વિવિધ પ્રકારની માહિતી મેળવી શકાય. નિશ્ચિત હેતુ વિશે સંપૂર્ણ માહિતી મળે. આવેલા ક્ષેત્રમાં કઈ કઈ સમસ્યાઓ છે તેને જાણી શકાય. અને જે સમસ્યાનો ઉકેલ પણ લાવી શકાય છે.
4. શાળાનો અનુભવ અને શિક્ષકોનો અનુભવ જાણવા મળે છે. સમાજને લાગતા પ્રશ્નોની વાસ્તવિકતા ખબર પડે.
5. સંશોધન કાર્ય કરવામાં વિચાર શક્તિનો વિકાસ થાય છે. આત્મવિશ્વાસ વધે. વિવિધ ક્ષેત્રમાં જવાથી સારું બોલવાની ક્ષમતા વિકસે છે. તેમજ વિવિધ જગ્યા પર જઈ નિરીક્ષણ શક્તિમાં વધારો થાય.
6. જે પણ વિષય હોય તેના આધારે પ્રશ્નનાવલી તૈયાર કરી શાળામાં જઈને શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ કે વાલીઓ દ્વારા અભિપ્રાય લઈ શકાય છે..
7. ક્ષેત્રકાર્ય કરવાથી આંકડાશાસ્ત્રીય ગણતરી કરી શકાય. ઉત્કલ્પના બનાવવાનું કૌશલ્ય કેળવી શકાય અને અલગ અલગ સ્થળોનો અનુભવ મળે છે.

➤ ક્ષેત્રકાર્ય કરવાથી થતાં ગેરલાભો -

1. વધુ સમય અને શક્તિ માંગી લે છે, તેમજ ખર્ચાળ છે.
2. ક્ષેત્રકાર્ય માટે અમુક સંસ્થાઓ પરવાનગી આપતી નથી. કોઈક વાર પરવાનગીના મળે તો કાર્ય થઈ શકતું નથી.
3. અમુક સંસ્થા ક્ષેત્ર કાર્ય માટે સહકાર ના કરે ત્યારે મુશ્કેલી સર્જાય છે.
4. ક્ષેત્ર કાર્યનો વિષય પસંદ કરવામાં મુશ્કેલી પડે છે.

5. શિક્ષકો ઉદાસીનતા દાખવે ત્યારે સરળ રીતે માહિતી ન મળે. સાચી માહિતી મેળવી શકાતી નથી
6. વિવિધ ક્ષેત્રના માહિતી મળવી મુશ્કેલ હોય છે. બધા જ કામ સાથે હોવાથી ક્ષેત્રકાર્યમાં પણ સમય મર્યાદિત રહે છે.

સંદર્ભ નોંધ :

1. શાહ, ડી.બી. (૨૦૦૯). શૈક્ષણિક સંશોધન(દિશા દર્શન). અમદાવાદ : પ્રમુખ પ્રકાશન.
 2. પટેલ, આર. એસ. (૨૦૦૯). શૈક્ષણિક સંશોધન માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ. અમદાવાદ : જય પબ્લિકેશન.
 3. દેસાઈ, એચ.જી. અને દેસાઈ, કે. જી. (૧૯૮૯). સંશોધનની પદ્ધતિઓ અને પ્રવીણિઓ. અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
 4. વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી સંલગ્ન બી.એડ. પાઠ્યક્રમ - બી.એડ. અભ્યાસક્રમ જૂન ૨૦૧૫-૧૬ થી અમલ (જૂન ૨૦૧૯થી અમલમાં મુકનાર પુનર્ગઠિત અભ્યાસક્રમ).
 5. રાવલ એન.વી. અને અન્ય. (૨૦૦૭). માઈક્રોટીચિંગ. અમદાવાદ: નીરવ પ્રકાશન.
 6. શાહ, એન. પી. (n). પાઠ આયોજન ગુજરાતી. અમદાવાદ: નીરવ પ્રકાશન.
- વેબસાઈટ
 - <https://www.shodhganga.inflibnet.ac.in>